

10 oktober 1969

Goedenavond, vrienden.

U weet het allen wel: wij zijn niet alwetend of onfeilbaar. Denk dus zelf na en vorm uzelf een oordeel. U krijgt alle gelegenheid om in het tweede deel van de avond commentaar te geven op alles wat ik in dit eerste deel zal gaan zeggen. De aanleiding tot deze opmerkingen enz. zal dan liggen in de vraag:

IS GOD RECHTVAARDIG?

Dit is een zeer moeilijke vraag. De gelovige zal onmiddellijk zeggen: Ja, God is rechtvaardig, want als hij niet rechtvaardig is, is het geen god waar je iets aan hebt, waarop je kunt vertrouwen, dus is god rechtvaardig. Degenen, die meer naar de feiten kijken, zullen wel reageren: Degenen, die bereid zijn om over lijken te gaan en iedereen en alles voor hun belangen op te offeren, zijn de enigen, die het in de wereld ver brengen. Iedereen, die werkelijk goed probeert te leven en steeds om anderen denkt, krijgt alle trappen achterna, die hij verwacht en meer. Het is een moeilijke zaak en je zou je af moeten gaan vragen: zo god al rechtvaardig is, waaruit bestaat dan die rechtvaardigheid?

Nu zou ik allereerst dit willen stellen: De menselijke opvatting van recht is in dit verband eigenlijk verkeerd. Het begrip recht komt voort uit de menselijke samenleving en heeft niets te maken met de kosmische ordening. Ook dit punt zal misschien menigeen op de achterpoten doen staan.

Er is nu eenmaal - kosmisch gezien - geen recht. Recht betekent zoiets als verplichting. Je hebt in dit begrip rechten en plichten. De vraag is, of je, kosmisch gezien, wel rechten en plichten hebt - ten aanzien van anderen dan. Ik geloof niet, dat je je wezen in kosmische zin volgens dergelijke rechten en plichten kunt bepalen. Kosmisch gezien bestaat en leef je. Daarmede basta! Er is geen plicht om het bestaan te aanvaarden of te beleven. Je komt er eenvoudig niet onderuit. Het bestaan is een integrerend en niet te vernietigen deel van je wezen. Je hebt niet het recht om bepaalde dingen te verwachten, te doen, of te laten. De zaak ligt zo, dat je krachtens je eigen wezen, krachtens dat, wat je kosmisch bent, bepaalde dingen zult moeten beleven en andere dingen eenvoudig niet zult kunnen beleven. Wat ons al direct tot een eerste punt van belang voert.

Degenen, die spreken over een rechtvaardige god, blijken een zeer vreemde opvatting te hebben omtrent de goddelijke rechtvaardigheid. Hun god is zó rechtvaardig, dat hij hun vijanden zal verderven en henzelf zal verheffen. Door te leven volgens hetgeen god van je verlangt, of dit nu redelijk is of niet, krijg je een plaats in de hemel, mits je tot de uitverkorenen behoort. De voorstelling van god, die men heeft, blijkt, juist wanneer men over gods rechtvaardigheid spreekt, meestal te berusten op een soort "voor wat, hoort wat", waarbij men eigen deugden breed uitmeet, evenals de zonden of schuld van anderen. Ik weet niet, of een god, zelfs wanneer hij inderdaad niet veel meer is dan een makelaar in geestelijke onroerende goederen, een dergelijke prijsopdrijving zou kunnen gedogen. Al zegt men het anders, in wezen denkt men over god en diens rechtvaardigheid meestal op deze omschreven wijze.

Nu stel ik: god heeft alle dingen geschapen. Daarmede bent u akkoord, hoop ik. In ieder geval zeggen de mensen dat, dus houden wij ons daaraan voorlopig maar. Deze god houdt alle dingen in stand. Zonder hem kan er niets bestaan. God heeft ook ons geschapen, wij leven uit zijn kracht. Dit zijn stellingen, die men vaak zal horen. Nu onmiddellijk hierop aansluitende, stel ik: dan kan ik onmogelijk kwaad doen, tenzij god dit kwaad in mij mogelijk maakt. God schept mij en is voor mij - als zijn schepsel volgens elke menselijke rechtsopvatting - dan ook aansprakelijk en verantwoordelijk.

Indien ik voorgaande punten aanvaard, moet ik tevens aanvaarden, dat god aansprakelijk is voor al het goede, dat ik ken, en alle ellende, die ik heb. Want zonder hem, zijn kracht, wil en instandhouding, zouden deze dingen niet mogelijk zijn. God is de werkelijke oorzaak van alles. Waarom zou ik, indien hij rechtvaardig is, mij dan nog verder druk maken over de vraag, wat goed of kwaad is, waar ik beloning en waar ik straf zal krijgen? God is immers de enige, die voor alle dingen werkelijk aansprakelijk kan worden gesteld? Een rechtvaardige god zal zich in dit geval niet kunnen onttrekken aan de aansprakelijkheid voor alles, wat er op de wereld gebeurt. Als er ergens oorlog is, en vele mensen gedood worden - of dit nu met een knots, pijl en boog, buskruit, of een atoombom gebeurt - zal hun dood veroorzaakt worden - of mede veroorzaakt worden - door de kracht, die alles in stand houdt en zo strijdt en dood mogelijk maakt. God is rechtvaardig, dus is het goed, dat dit gebeurt. Dan ben ik ook niet aansprakelijk voor eventuele gemeenheden, die ik zelf in dergelijke omstandigheden bega. Want god is goed, god is rechtvaardig; het is god, die dit alles in stand houdt en kennelijk ook wenst!

Als je zo redeneert en de wereld beziet, moet je in ieder geval tot de conclusie komen, dat die god toch wel een geheel ander gevoel van recht en rechtvaardigheid moet hanteren, dan de mensen zelf. De vraag rijst zelfs, hoe een mens ertoe komt om over goddelijke rechtvaardigheid te spreken. Dit word je pas duidelijk, wanneer je te binnen schiet, dat de mens de goddelijke rechtvaardigheid kennelijk gebruikt om zichzelf wat meer zekerheid te geven en zijn veroordelingen van anderen een grond van waarschijnlijkheid en redelijkheid te geven, zelfs indien deze veroordeling tegen menselijke logica, redelijkheid en menselijke verwachtingen in zou druisen.

Nog interessanter wordt het, wanneer men zich realiseert, hoe deze goddelijke rechtvaardigheid ook van belang blijkt te zijn bij het overwinnen van angsten voor de dood en de weerzin tegen het leven of delen daarvan. De rechtvaardige god zal dan het feit dat men ondanks alles zich aan de regels houdt, belonen door de mens tot de hemel te verheffen, zodat hij voor de dood niet meer bang hoeft te zijn, en alle tegenstrijdigheden en onaangenaamheden van het leven kan dragen met een verwijs naar het loon, dat hij voor deze moeiten later zal ontvangen. Overigens moet ik uit eigen ervaring hieraan toevoegen, dat heel wat mensen, die op deze wijze dachten, ondanks alle verwachtingen, in schaduwland, of zelfs in een nog duisterder sfeer te land zijn gekomen. Ik moet toegeven, dat zij in die omstandigheden hun visie op de goddelijke rechtvaardigheid sneller wijzigen, naarmate zij er meer op beweren te hebben gebouwd. Wat zij dan aan klachten produceren, onbegrip en verwensingen, is vaak werkelijk de moeite waard en bewijst weer eens, hoe ruim de scala van het menselijke voorstellingsvermogen en uitdrukkingsvermogen pleegt te reiken, zelfs na de overgang. Juist dit laatste zou tevens als bewijs kunnen gelden voor het feit, dat degenen, die goddelijke rechtvaardigheid vanuit menselijke rechtsbegrippen beziet, hier vast zullen lopen. Laat ons daarom eens zien, hoe het staat met het Recht in de kosmos.

Strijd is kennelijk een ingeschapen principe van de natuur. Het ene elektron verdringt het andere uit zijn baan en zelfs de ene plant wurgt vaak de andere. Dieren eten elkaar. De mensen, al denken zij nog zo ethisch en hoog, al leven zij zelfs zonder ooit dierlijk voedsel te gebruiken, blijken alleen in leven te kunnen blijven door leven te nemen - zelfs al is dit van lagere orde... Het nemen van leven is verkeerd, en strijd is eveneens verkeerd, zo zegt de mens. Hieruit volgt, dat volgens deze norm de gehele opzet van de schepping verkeerd is. Zien wij naar de kosmos, dan treffen wij goed én kwaad. Het vreemde is, dat, wanneer wij onbevooroordeeld dit bezien, er altijd evenveel "goed" als "kwaad" is. Er is nooit meer kwaad dan goed, of meer goed dan kwaad. Alleen zal de mens in eigen leven het goede vaak voorbijgaan, terwijl hij aan de kwade aspecten bijzondere aandacht pleegt te wijden, terwijl hij vele dingen in zijn bestaan, die voor hem goed zijn, pleegt te verwerpen, omdat anderen hem vertellen, dat "zij kwaad zijn", ofschoon hij dezen niet als zodanig ervaart en met enig nadenken zelfs zou kunnen begrijpen, dat de afwezigheid van dit "kwaad" voor hem en de wereld een nog veel groter "kwaad" zou kunnen betekenen. Zoals licht en duister als straling en afwezigheid van straling eveneens in evenwicht blijken te zijn.

Licht en duister, goed en kwaad, blijken verder waarden te zijn, die, wanneer zij elkaar in gelijke sterkte ontmoeten elkaar geheel op kunnen heffen. Daar de gehele schaal van mogelijkheden: licht - duister, goed - kwaad, steeds aanwezig blijkt te zijn - of voorstelbaar blijkt te zijn - zou men deze waarderingen beter kunnen omschrijven als de uitersten, van een voortdurend bestaande toestand. Het wordt moeilijk een oordeel uit te spreken, of zelfs maar van rechtvaardigheid te spreken, wanneer zelfs bij de strijd de elementen elkaar op de duur steeds in evenwicht blijken te houden. Wanneer de schijnbaar verschillende waarden onderling verbonden blijken te zijn, ja, in wezen deel blijken te zijn van één en hetzelfde, kun je moeilijk meer over rechtsverhoudingen spreken. Dan lijkt het juist om over een eventueel begeerlijk evenwicht te spreken. Evenwicht kun je natuurlijk zoeken te vinden door een balkje op een houtje te laten balanceren, maar je kunt het overal elders eveneens vinden.

Kijk eens in de ecologie: de mens vernietigt insecten. Hierdoor vernietigt hij ook vogels. Een deel der insecten wordt resistent tegen de gebruikte verdelgingsmethode, maar er zijn nu niet meer voldoende vogels om die insecten op te eten, dus zal men meer bestrijdingsmiddelen moeten gebruiken. De mensen zelf kunnen nu deze middelen ook al niet goed meer verdragen. De kans is zeer groot, dat de toename van de sterkte bij de middelen groter zal zijn dan de mogelijke toename van resistentie bij de mens tegen deze stoffen. Insecten kennen een snellere kringloop van leven, zodat zij zich wel aan kunnen passen. Het gevolg is een verstoorde ecologie, waarbij op de duur alleen wat resistente insecten en producten overblijven. Let wel: dit is geen grapje, maar een reële mogelijkheid, die zelfs de wetenschap reeds beseft.

Ik stel het nog eens eenvoudiger. Er zijn te veel leeuwen in een gebied. Er wordt te veel wild gedood, waardoor steeds minder leeuwen in staat zijn op voldoende voeding te jagen. De zwakken sterven. Er komen steeds minder leeuwen. Het wild kan zich nu weer gemakkelijker voortplanten. Er komt meer wild en dus komen er na verloop van tijd ook weer steeds meer leeuwen. Dit is in feite een evenwicht, dat zichzelf voortdurend in de tijd herstelt en buiten de tijd als werkelijk en steeds bestaand beschouwd zou kunnen worden.

Men zou dus kunnen zeggen: in de kosmos heeft men niet met recht te maken, maar eerder met evenwichten. Je kan dan niet meer zeggen, dat god rechtvaardig is. Wanneer iemand mij ooit zou vragen, of volgens mij god rechtvaardig is, zou ik onmiddellijk antwoorden: volgens elke menselijke opvatting van recht zeker niet. Volgens menselijke normen is god niet rechtvaardig. Zelfs degenen, die de goddelijke rechtvaardigheid verkondigen, schijnen dit te beseffen, want zij beweren, dat de mensen gods rechtvaardigheid niet kunnen beseffen. Wanneer wij al over recht en rechtvaardigheid willen spreken in meer goddelijke betekenis, zouden wij dan ook volgens mij uit moeten gaan van het tijdloze. Daarin bestaat een vaste en onveranderlijke waarde, die wij dan misschien met enige goede wil wel goddelijk recht zouden kunnen noemen. In ons eigen bestel en bestaan in de tijd, op een wereld, in een sfeer, bestaat het niet. Daar is geen werkelijke rechtvaardigheid.

Dit is een kwestie waaraan wij geestelijk misschien wel iets kunnen veranderen. Maar dit heeft met de werkelijke materiële omstandigheden niets te maken. Geestelijk kun je zeggen: Ik erken bepaalde dingen als voor mij aanvaardbaar. Noem het desnoods kwaad. In feite blijft het juiste woord onaanvaardbaar. En wanneer ik niet begin hetgeen wat voor mij onaanvaardbaar is bij anderen uit te roeien, maar bij mijzelf het leer beheersen, ben ik er. Dan verandert mijn eigen visie op de wereld en daarmee ook de wijze, waarop ik die wereld beleef. Zo verwerf ik dan iets, wat ik 'goed' zal noemen; of het werkelijk goed is, weet ik niet. Het is dit slechts voor mij, in mijn ogen, in mijn ervaren.

Nu zijn er mensen, die zeggen: wij krijgen altijd en overal de kans om te weten, wat god wil. Hij beoordeelt ons en onze handelingen aan de hand van hetgeen wij weten omtrent zijn wil. Wat weten wij werkelijk omtrent gods wil? Weinig! Welke mogelijkheden geeft het ons? Weinig of geen! Stel, dat wij ons afvragen, wat wij kunnen doen om nu eens eindelijk een einde te maken aan de ellende in Biafra. Nu komt er een gelovige en zegt ons: "Ook hier is Jezus de weg en de waarheid". Dan antwoord je: "Dat zal wel, maar ik wil graag weten, wat wij nu werkelijk kunnen doen aan de ellende in Biafra". De ander herhaalt: "Jezus zegt het ons in het evangelie". Dat

kan desnoods nog waar zijn. Maar kun je zelf, kan degene, die je hierop wijst, er ook werkelijk iets mee doen?

Laat ons een gelijkenis nemen voor iets dergelijks: Er is een weg in de woestijn. Het is in de verre toekomst, waarin de ANWB ook daar haar wegwijzers heeft gezet. Nu loopt - kruipt - iemand langs die weg, die zijn kameel, landrover of wat dan ook, kwijt is geraakt en bijna omkomt van dorst. Langs de weg zit een wijsgeer. De man kruipt op hem toe en stamelt met dorre mond: Water, water... De wijze zegt: "Het spijt mij, ik heb geen water. Maar daar, iets verder, staan een ANWB-wijzer. De ANWB lost uw probleem op. Op de wegwijzer staat vermeld, waar de dichtsbijzijnde bron zich bevindt. Je kunt je water dus zelf vinden." Stel desnoods, dat de man nog kruipen kan en de wegwijzer kan bereiken. Dan weet hij, waar hij water moet zoeken, maar dat verhindert hem niet van de dorst om te komen, voor hij zover is.

De reactie van de wijze langs de weg doet denken aan de manier, waarop vele mensen gods wil en rechtvaardigheid plegen verkondigen. Zij stellen: "in hét boek staat, dat god dit eist en dat zal doen, wanneer je gehoorzaam bent". Maar zij vragen nooit: "Kun je?" Volgens hen komt het er niet op aan, of wij iets nu wel of niet tot stand kunnen brengen, volbrengen, aanvaarden. Je hebt eenvoudig gods wil te vervullen. Maar een god, die alle dingen weet - hij is alwetend - die alles in stand houdt, zou toch nooit iets van je mogen vergen zonder te vragen, of je dit wel kunt en zo nodig je omstandigheden en mogelijkheden te wijzigen; anders zouden zijn eisen niet rechtvaardig zijn. In de praktijk blijkt van die hulp, dat ingrijpen, maar weinig.

Men beweert, dat god vele regels en wetten heeft gegeven, omdat hij goedertierend en rechtvaardig is. Ik zou zeggen, laten wij al die regels maar voorlopig eens overboord zetten en eerst eens enkele eenvoudige stellingen nader bezien.

Er is een kosmisch evenwicht, dat niet verstoord kan worden. Elke verandering aan de ene kant, zal een compenserende werking aan de tegenovergestelde zijde veroorzaken. Een stelling, die u wel meer gehoord zult hebben van ons. Ik kan in de eeuwigheid nooit onevenwichtig zijn. Hoe ik mijn leven ook bezie, wat er in de eeuwigheid ook kan of zal bestaan, zeker is het, dat daar evenwicht zal heersen. Zolang ik die eeuwigheid niet bezit in mijn besef, zal ik voortdurend in een toestand van onevenwichtigheid menen te verkeren, daar ik niet in staat ben de totaliteit van mijn wezen in de eeuwigheid te visualiseren en zo te beseffen, hoe ik werkelijk ben, wat ik werkelijk ben en waar ik thuis hoor. Ook dit zijn stellingen, die u zonder meer kunt verwerpen indien u dit juist acht. Maar u moet er toch over nadenken.

Als je zover bent, ga je nog een schrede verder: In de tijd bestaat geen definitief evenwicht, dat door mij beseft kan worden. De enige mogelijkheid om de evenwichtigheid, die voor mij bestaat in de eeuwigheid ook nu enigszins te beseffen en waar te maken, ligt dan niet in het volgen van bepaalde regels, maar in het leven volgens de kracht en het wezen, dat ik innerlijk ben en gevoel te zijn. Dan mag ik niet spreken over zonde of deugd, ik moet niet spreken over loon in de hemel, of straffen in de hel. Ik mag alleen maar denken en spreken over een zojuist mogelijk beantwoorden aan mijzelf. Wanneer god de god is van een klein wereldje als de uwe, kan die god niet rechtvaardig zijn, daar in dat geval zijn werken in de tijd aan de hand van de verschijnselen op die wereld bezien ook mogen zijn. Al is die kleine godheid onrechtvaardig, zo zal er in de kosmos nog steeds een evenwicht blijven bestaan. Voor u is er alleen maar een reeks van voortdurende onevenwichtigheden. Of die nu door een god veroorzaakt worden, of voortkomen uit uw eigen onvolledig besef van eigen wezen, maakt niet veel uit.

U ondergaat de onevenwichtigheden en kunt zelfs niet met zekerheid zeggen, wat u op aarde nu wel en niet kunt doen. U kunt wel zeggen, dat u bepaalde dingen niet moogt doen, maar "ik mag niet" betekent nog lang niet altijd: "ik doe het niet". Eerder is het op aarde zelfs zo, dat de spreuk "het mag niet" door hen wordt beantwoord met een: dán doe ik het, of teminste met een: dan wil ik het graag dóén. Wanneer ik zie, hoe de ontwikkelingen op aarde zijn en wat - volgens de mensen - voortdurend de eisen van god, de wil gods, is, dan ontdek je, dat die god ook kennelijk niet erg consequent is. Daarom lijkt het mij juister om hier te zeggen: de god, die mensen zich voorstellen en waarin zij kunnen geloven, blijkt altijd weer een kleine god te zijn,

die zelf zozeer aan de veranderingen in tijd onderhevig is, dat hij niet werkelijk en consequent rechtvaardig kan zijn, zelfs al zou hij dit willen.

Laat mij voorzichtig zijn, want de gelovigen nemen een dergelijke veronderstelling natuurlijk niet zonder meer. Daarom wil ik eens proberen na te gaan, wat dan wél die wil gods, deze handelwijze van een rechtvaardige god, is.

Om te beginnen kijken wij dan eens in het oude testament. God is daarin wel zeer rechtvaardig. Hij laat de mensen, die "zondig" leven, omkomen, maar zendt Noach een engel, die hem zegt een ark te bouwen. Uit de verdere geschiedenis blijkt wel, dat Noach ook niet alles doet, wat netjes is en - volgens de bijbel - gods wil is. Noach ligt bv. in dronkenschap bij zijn dochter, wat niet bepaald in overeenstemming is met de goddelijke wetten en geboden. Alle anderen worden om soortgelijke dingen omgebracht, Noach wordt gered. God openbaart zijn wetten aan de joden. Zij moeten voortaan volgens deze wetten leven. Akkoord! Waarom zegt hij dan aan die joden om al de heidenen, die andere goden eren en nooit de kans hebben gehad werkelijk kennis te nemen van gods wil en wet, om te brengen? Je kunt wel zeggen, dat god rechtvaardig is, maar wanneer hij de god van alle mensen zou zijn, zou je eerder tot de overtuiging komen, dat hij uitgaat van het standpunt, dat het doel de middelen heiligt.

Volgens gods wil worden de joden weggevoerd naar Egypte. Daar leerden zij bepaalde manieren van leven en denken. Zij moesten die wel leren, wanneer zij in leven wilden blijven. Omdat zij niet snel genoeg afleren, wat zij op deze plaats, waar god hen bracht, leerden, moeten zij 40 jaren lang door de woestijn zwerven. Erg rechtvaardig! Zó rechtvaardig, dat zij uiteindelijk het land Kanaan krijgen. Dat zij daartoe genocide proberen te plegen op de oorspronkelijke bewoners van dit land en eenieder, die zich niet onderwerpt aan hun wetten; of hij die niet kent of tracht te begrijpen, telt niet verder mee. Hèt is gods wil! Toch heeft god die andere mensen ook geschapen. Rechtvaardigheid?

David is een groot zondaar. Salomo is een groot zondaar. Het volk is steeds weer - dat vertellen ons de profeten - zondig, afvallig enz. Maar god scheidt altijd weer de mogelijkheid het volk te redden en te beveiligen. Hij geeft hen altijd weer de uiteindelijke overwinning op alle volkeren, die niet "uitverkoren" zijn. Deze verkiezing op zich is reeds onrechtvaardig tegenover alle anderen, die op aarde leven. Maar ja, god is rechtvaardig! Nu ja, de joden houden zich toch altijd weer aan de wet, die hij gegeven heeft.

Dan komt Jezus. Jezus verkondigt iets, wat tegen die wetten en regels ingaat. Wetten en regels, die gods wil waren. Daar zij trouw zijn aan deze wet en Jezus uiteindelijk doen ombrengen, - al mag je dat nu niet meer zeggen, maar het werd ruim 1600 jaren als gods wil verkondigd - worden de joden verstrooid over de wereld en wordt Jeruzalem verwoest, tot geen steen meer op de andere staat. Rechtvaardig? Zoals de mensen dit zien, zeker niet.

Welke rechtvaardige god laat toe, dat zijn volgelingen andere mensen trachten te dwingen het ware geloof te aanvaarden door hen te martelen met alle denkbare martelwerktuigen en, wanneer zij niet snel genoeg zich bekeren, hen levend te verbranden? Wanneer ik de verhalen van het oude en nieuwe testament naga en daarnaast de houding van de joden en christenen naga, blijft er mij maar één vraag: wanneer dit het werk en wil van een rechtvaardige god is, waar schuilt dan die rechtvaardigheid in? Wanneer een almachtige god die dingen niet wil, maar toelaat, kan ik hem dan nog als rechtvaardig beschouwen?

Wanneer ik zie, dat onder de dieren de sterkste de baas is en zich voedt ten koste van anderen, wanneer het zo uitkomt, dan neem ik niet zonder meer aan, dat het in de wereld van de mensen anders is. Ik zie te veel van dergelijke z.g. dierlijke reacties bij de mensen om aan te nemen, dat zij een afzonderlijke schepping vormen. Zelfs nu nog zie ik in uw maatschappij, hoe degenen, die hun oligarchische belangen verdedigen, sterk en wreed genoeg zijn om elke goed bedoelende ziel te onderdrukken en desnoods ten onder te doen gaan. Dat blijft waar, of je nu Piet Jansen heet, Dubcek, Piu Lin of anders. De gehele situatie, zoals wij die in de wereld kunnen overzien, maakt ons duidelijk, dat rechtvaardigheid in de wereld geen werkelijke rol speelt. Het speelt

zelfs geen rol in de bijbel, de hindoe geschriften, de koran, of andere heilige boeken. Zelfs vanuit de openbaringen is voor een onbevooroordeelde lezer een kosmische of goddelijke rechtvaardigheid, die ook op aarde werkzaam zou zijn, niet meer dan een paskwil. Het recht, dat in deze boeken gepredikt wordt, is in feite eenzijdig en bevordert zo t.a.v. het recht een onevenwichtigheid, waarbij geen rekening wordt gehouden met de vraag, wie je bent, hoe je leeft en onder welke omstandigheden je moet leven. In deze boeken regeert slechts een ijzeren maatstaf, een abstractie en, volgens de meeste volgelingen van deze heilige boeken, oordeelt god je op grond van de feiten, zonder je maar de hulp van een psychiater toe te staan, die duidelijk kan maken, dat je niet toerekenbaar was, toen je 'zondig' leefde.

Neen, volgens mij moeten wij af van van het denkbeeld, dat de mens werkelijk weet - of kan weten -, wat god wil met de schepping, en de stelling, dat god rechtvaardig is op een wijze, die voor de mens nog als zodanig kenbaar is. Voor hetgeen ik reeds zei en hetgeen ik nu ga zeggen, zal ik wel van vele gelovigen op mijn kop krijgen. Om eerlijk te zijn: in dit geval zou ik dat niet eens zo onplezierig vinden. Vooral wanneer de verwijten na de pauze komen. Dan krijg ik misschien de kans om nog een paar waarheden als koeien te lanceren.

1. Alle wetten, die namens god worden verkondigd, zijn mensenwetten. Zij hebben niets te maken met een werkelijke god, maar hoogstens met een menselijke voorstelling omtrent god en er is geen enkele goddelijke macht, die op kenbare en duidelijke wijze op de uitvoering van die wetten toeziet.

2. Een god, die zijn wil op aarde wil uitdrukken, moet ook bereid zijn steeds weer duidelijk te maken, dat dit werkelijk zijn wil is. Dit gebeurt zeker niet. Dientengevolge is er ofwel geen god, die een fiat geeft aan hetgeen volgens de mensen zijn wil is, dan wel de god, die deze wil verkondigde, is onmachtig en heeft dan niet zoveel te betekenen.

3. Al hetgeen wij veronderstellen omtrent god, omtrent het hiernamaals, omtrent de kosmische opbouw, is mensenwerk. Wij kunnen wel beweren, dat god ons dit geopenbaard heeft, maar het blijft altijd nog de vraag, of dat wel waar is. Zonder bewijzen hoeven wij zeker de verkondiging van anderen niet te aanvaarden. Wat overblijft is het onbekende, waarin en waaruit het leven bestaat. Elke stelling, die wij daaromtrent opbouwen, zal aanvechtbaar zijn, zolang de feiten de waarheid daarvan niet onomstotelijk aantonen.

Ik meen in dit verband, dat, op grond van menselijke begrippen, zowel als de z.g. openbaringen, die de mensen gegeven zijn, wij gerechtigd zijn elke leer te verwerpen, die geen rekening houdt met het feit, dat schepper medeverantwoordelijk is voor zijn schepping. Ik weet geen raad met een voorstelling van een god, die aan de ene kant optreedt als rechter van de mensen, maar aan de andere kant door zijn medewerking en zwijgen zich tot medeplichtige maakt aan alle kwaad, waarover hij later oordeelt. Wanneer de ene mens de andere mens vermoordt, zo is hij hiertoe alleen in staat, omdat god hen de kracht tot leven en handelen geeft, zodat hij ook voor dergelijke daden in feite de kracht gods gebruikt. Dientengevolge is god evenzeer aansprakelijk voor de moord, die die mens pleegt als de mens zelf, daar hij de middelen verschaft. Toch is diezelfde god dan de eeuwige rechter, die diezelfde mens dan tot een eeuwige verdoemenis veroordeelt, omdat hij iets gedaan heeft, wat hij zonder de medewerking van god nooit tot stand had kunnen brengen, of zelfs maar had kunnen bedenken. Mij dunkt, dat instellingen, die een god gelijktijdig de schepper, instandhouder, de kracht op de achtergrond van alle dingen maken, hem dan als rechter zien en bovendien nog eens stelt boven de regels, die hijzelf stelt, bij nadere beschouwing niet erg logisch zijn en zelfs in het gevoel onaanvaardbaar zijn. Laat ons, wanneer wij zoeken naar rechtvaardigheid, daarom maar liever zoeken in de kosmos, waarin wij misschien een andere vorm van gerechtigheid, rechtvaardigheid, kunnen ontdekken, zelfs wanneer deze niet kenbaar in de tijd kan bestaan.

In de kosmos is tijdloosheid. Buiten de tijd zijn alle mogelijkheden gelijktijdig aanwezig om, wanneer men deze tijdloosheid veronderstelt, ook te stellen, dat zij alle mogelijkheden omvat als gelijkwaardig en werkelijk deel van één en hetzelfde geheel. Hoe en of wij deze mogelijkheden voor ons ooit in de tijd zullen realiseren, is niet belangrijk meer. De hoofdzaak is, dat zij alleen bestaan buiten de tijd en dat ook wij als geheel deel zijn van die tijdloosheid, welke een voortdurende harmonie vormt, waarin alle mogelijkheden en feiten een gelijke en

even belangrijke rol spelen, waarbij alles evenzeer noodzakelijk is voor het evenwicht, zonder hetwelk de harmonische tijdloosheid niet zou kunnen bestaan. Dan stel ik: het feit, dat wij deel uitmaken van deze tijdloosheid, die alle tijd omvat, betekent, dat wij ons ook eens bewust zullen worden van de tijdloosheid van ons eigen bestaan en daarmee van de tijdloze wereld, waartoe wij in wezen behoren.

Op dat ogenblik zullen wij deel zijn van deze harmonie en ook zelf harmonisch zijn met dit geheel, zelfs wanneer uit het standpunt van anderen die nog steeds licht of duister genoemd kunnen worden. Vanuit onszelf zijn wij dan verbonden met alle dingen en daarmee in harmonie. Dit zou dan de enige toestand kunnen zijn, die strookt met hetgeen men als zalig, heilig, gelukkig zijn, in de hemel zijn, e.d., aanduidt. Het feit, dat je leeft, betekent, dat je zult leven in deze tijdloosheid, zodra je je van eigen werkelijkheid bewust wordt. Je bent deel van het tijdloze. De projectie daarvan in de tijd vaagt niets weg van hetgeen je werkelijk en met alles harmonisch bent in tijdloosheid. Dan is de enig mogelijk versie van goddelijke rechtvaardigheid het besef, dat je eens zult hebben omtrent het geheel, waarvan wij reeds nu deel uitmaken. Dan is god niet een wet, die ons hier wordt opgelegd, maar de essentie van het Zijn, die wij voortdurend waarmaken, of wij dit nu beseffen en willen, of niet.

Het betekent niet, dat wij dan maar bij de pakken neer moeten gaan zitten, stellende dat god een goede man is en wij goede mensen zijn, zodat de rest er niet op aankomt. Het betekent, dat wij steeds zo goed mogelijk aan onszelf zullen moeten beantwoorden, omdat wij eerst, wanneer wij onszelf kunnen aanvaarden, in staat zijn de wereld te aanvaarden, of zij nu eeuwig is, of de tijd, die wij nu kennen. Eerst wanneer wij ook in tijd onze wereld aanvaardbaar vinden, doordat wij onszelf kunnen aanvaarden, meen ik, dat wij onze aanvaarding zullen kunnen uitbreiden tot het tijdloze, dat wij toch in wezen zijn. In zoverre lijkt mij, dat er een rechtvaardigheid bestaat, die zelfs met ons streven in stof en geest iets te maken heeft.

De rechtvaardigheid is niet, dat wij aansprakelijk worden gesteld voor een leven en hetgeen gebeurt in een leven dat wijzelf niet hebben gezocht, bestaande in omstandigheden, die wijzelf niet hebben gemaakt en niet kunnen beheersen, terwijl wij mogelijkheden bezitten, die wij al evenmin zelf bepalen, of eens bepaald hebben in vol besef.

De rechtvaardigheid betekent, dat wij - hoe en wat wij nu ook zijn, - altijd deel van de godheid zijn en blijven, dat wij ons daarvan eens bewust zullen worden, of in het tijdloze reeds zijn, zonder dit besef in de tijd, waarin wij nu bewust menen te leven, te kunnen overbrengen.

Er zijn in feite geen wetten, waaraan wij ons, tegen alle persoonlijke inzichten en behoeften in, zouden moeten houden. Het lijkt gemakkelijk hierop te laten volgen: mensen, ga je gang maar... Maar hoe kun je jezelf aanvaarden en jezelf leren beseffen, wanneer je jezelf - of een deel van jezelf - verwerpt?

Wanneer je persoonlijk niet kunt of wilt beantwoorden aan hetgeen je innerlijk als juist ervaart, kun je hoogstens nog enige schijn van vrede met jezelf bereiken door deze dingen naar buiten toe te projecteren, macht over anderen te verwerven, rijken te vestigen en anderen te onderwerpen aan je wil.

Er is eens iemand geweest, die zei: "Een mens zal in de ogen van anderen, van andere mensen, eerst een waarlijk groot man zijn, wanneer hij minstens neurotisch, maar in feite krankzinnig is". Degene, die dit zei, zat niet zo heel ver van de waarheid af. Eerst wanneer je innerlijk zoveel spanningen te verwerken hebt, dat je ze naar buiten toe moet uiten, dat je alles, wat je wilt zijn naar buiten toe moet projecteren, omdat je innerlijk niet met jezelf tevreden kunt zijn, schep je de omstandigheden, die voor andere mensen erg belangrijk lijken. Maar als je gaat kijken, wat er bij dergelijke mensen van hun bereikingen en grootheid over blijft, dan blijkt dit altijd weer heel weinig te zijn.

Wanneer je innerlijke vrede kent, zul je - in de ogen van van je tijdgenoten - nooit een groot mens zijn. Je zult, wanneer je de vrede in jezelf gevonden hebt, je wereld kunnen aanvaarden.

Niet omdat die wereld zo goed is, of omdat er geen dingen in die wereld zijn, die vanuit jouw standpunt veroordeeld zouden moeten worden, maar eenvoudig, omdat je aanvaardt, dat jij zelf bent en dat die dingen er nu eenmaal zijn.

Wanneer je vrede hebt in jezelf, kun je vrede hebben met je wereld. Dan verwacht je niet meer, dat god als een soort Jupiter Tonans met bliksemstralen op zal treden, wanneer er weer een concentratiekamp wordt opgericht. (Er zijn er nog plenty op deze wereld.) Dan verwacht je ook niet, dat god de godslasteraar, die jouw liefste geloof en overtuiging schendt, ter plaatse neer zal slaan. Dan ga je begrijpen, hoe deze dingen in wezen onbelangrijk zijn.

Wanneer je vrede in jezelf hebt, zul je juist handelen in je wereld, zonder anderen enige dwang op te leggen, zonder angst voor de gevolgen van je handelen, zonder begeerte naar erkenning of resultaten.

Wanneer er een evenwicht in de kosmos moet bestaan, zal dit geen vreugde kunnen omvatten - of wat men zo noemt -, zonder lijden, of hetgeen men als zodanig pleegt te beschouwen. Dan kan er geen vrede bestaan zonder strijd. Evenwicht betekent in de kosmische harmonie ook, dat er geen enkele vorm van eenzijdigheid kan bestaan. Wanneer dus onze wereld, zoals wij die beleven, voor ons een toppunt is van strijd, houdt zij tevens een toppunt van vrede als mogelijkheid voor ons in.

Wanneer ik nog een gelijkenis mag gebruiken om duidelijk te maken, dat ons eigen gezichtspunt hier bepalen is: Wanneer het lente wordt, gaat u naar buiten. U kijkt naar 't groenende gras, de jong blad tonende bomen, het opkomende graan misschien. Dan voelt u vrede. Denkt u op dat ogenblik aan de reacties van bv. de mieren, die vlakbij door die aardige vogel worden opgepikt? Denkt u aan de angst van een vogel, die zojuist door een boomarter werd verschalkt? Hoort u in de schitterende zang van een vogel zijn seksuele nood of zijn angst, dat zijn terrein door anderen zou worden bezet? Zegt u dan misschien: Wat zingt dat beest toch mooi, het is een loflied aan de schepper? U beleeft de vrede en erkent alles als deel van die vrede. De details van lijden, dood en onrust, die er deel van zijn, ziet u eenvoudig niet.

Oorlog vindt u iets verschrikkelijks. Dat is zij zeker ook, maar zij is niet zonder schoonheid en brengt voor velen gelijktijdig een vorm van onthechting tot stand, die allerhande innerlijke processen doet ontstaan, zodat je in de oorlog vaak dichterbij de werkelijke vrede staat, dan in tijden, waarin de mensen allen beweren tijdelijke vrede te hebben. Beweren, want een werkelijke vrede is er nooit onder de mensen natuurlijk.

Kijk, wanneer ik de zaken stel vanuit het kosmische evenwicht, dat tijdloos bestaat, mag ik wel stellen, dat god rechtvaardig is. Dan moet ik hieraan gelijktijdig toevoegen: ik kan zijn rechtvaardigheid en wil niet uitdrukken in een voor mij bevattelijk oordeel t.a.v. hetgeen ik nu weet en ben in een verhouding tussen rechten en plichten, waaraan ik mij, volgens zijn wil, nu zou moeten houden. Dan kan ik alleen maar zeggen: omdat het geheel terug keert tot de Schepper, waaruit het is voortgekomen, omdat ik daarvan deel ben en zo in de totale verdeeldheid en strijd, waarin ik denk te leven, toch deel blijf van de absolute vrede, die eveneens in god is, is er rechtvaardigheid.

Is het rechtvaardig, zo zegt de mens wel eens, dat het leven van een jonge, veelbelovende knaap wordt afgebroken door de onachtzaamheid van anderen? Dezelfde mensen, die dit belangrijke leven doen ten onder gaan, laten misschien andere waardeloze levens voortbestaan. De vraag is alleen maar, of de veelbelovende knaap de belofte, die u in hem meende te erkennen, inderdaad zou houden. Het is natuurlijk bitter, wanneer je iemand verliest, met wie je je leven gedeeld hebt. Je kunt dan spreken over onrecht, en zeggen: ik heb mijn hele leven hieraan gewijd, ik heb alles hierop gebouwd. Ligt het niet eigenlijk aan jezelf? Je hebt een bezits-illusie gehad, die je nu verliest. Dat ligt bij jezelf en niet bij god.

Er zijn mensen, die zeggen: "Een rechtvaardige god kan dat nooit toelaten", en dat hij zo geloofchend wordt. Dat kan alleen rechtvaardig zijn, wanneer die god zich onloochenbaar voor eenieder kenbaar en aanvaardbaar voortdurend zou manifesteren. Is dat niet het geval, dan zou

een rechtvaardige god, naast begrippen omtrent een god, zeker ook voorstellingen omtrent het niet-bestaan van god moeten toelaten.

God is harmonisch, alomvattend, de kracht van alles. Dan zou het wel vreemd zijn, wanneer die god iemand, die voor het eene deel van zijn kracht, wezen en mogelijkheden opteert, zou moeten straffen en iemand, die voor andere mogelijkheden kiest, zou moeten gaan belonen. Vanuit een menselijk standpunt moet men stellen: wanneer er inderdaad slechts een god is, die alles voortbrengt en in stand houdt, zo schept hij ook alle mogelijkheden. Dan zie ik niet in, waarom hij iemand zou moeten belonen of bestraffen, omdat hij voor een bepaald deel van die kracht en mogelijkheden kiest.

Ik geloof en meen te weten, dat god voor ons allen en altijd een krachtbron is. Zeker weet ik, dat wij als wij met die god in harmonie zijn, over meer krachten kunnen beschikken dan normaal. Er zijn heel wat verhalen over ingewijden, die doden hebben opgewekt, zieken hebben genezen, over water gelopen hebben en mogelijk zonder ooit startgelden of landingsrechten te betalen door de lucht hebben gezweefd. Kortom: van alle ingewijden, stichters van godsdiensten enz. wordt verteld, dat zij allerhande vreemde en ongelooflijke dingen hebben gedaan. Ik wil dit graag aannemen, maar vraag mij dan toch onmiddellijk af: deed god die dingen? Het is natuurlijk makkelijk te stellen, dat god die dingen doet. Dan ben je meteen van de mens af. Maar waarom dan alleen door mensen met bepaalde gaven of instelling? Ik meen, dat god de kracht is, waaruit men werken kan, maar dat het de mens zelf is, die het doet. De mens put uit de totaliteit, die god is. Hij put daaruit ook inzicht, vermogens en werkt daarmee. Maar dan is het niet god, die iemand dit geeft, dan is het de mens, die in god iets vindt.

Ik vind dit typerend, zelfs in het christendom. Waarmede begint het? Met de apostelen. Wat zijn de apostelen? Apostelen zijn mensen, die a.h.w. anderen geschenken moeten brengen, die de kracht van het goddelijke niet alleen aan anderen moeten demonstreren en daarbij dan leringen en verklaringen geven, maar die de mensen moeten helpen ook zelf uit die Kracht van het Totale te werken en te leven; en dat gaat aardig goed. Niet alleen de apostelen, maar ook andere christenen doen wonderen, profeteren enz. Tot opeens de opvolgers van de apostelen gaan denken, dat zij toch wel meer zijn dan anderen, dat zij het recht en de kracht hebben aan hun zijde. Vanaf dat ogenblik gebeuren er door de grote verkondigers maar zelden wonderen, maar is het christendom meer een club van grote en kleine pausjes. Laat ons goed beseffen, dat dit altijd zo gaat. Wij kunnen, als mens of geest, putten uit de totaliteit, maar is het niet god, die het ons geeft, ons verheft boven anderen? Wij zijn deel van de totaliteit en kunnen - door de totaliteit te aanvaarden waarin wij zijn - hier een deel van de Kracht waarmaken. Dit is geen kwestie van god of meerwaardigheid van een goddelijk recht, of onrechtvaardigheid, waardoor de een de kans krijgt om te genezen en de ander niet. Men kan deze dingen alleen uit een innerlijk contact met de totaliteit, krachtens die totaliteit, door eigen besef ervan.

Hierover zijn heel wat misvattingen. Er zijn mensen, die menen, dat je iets dergelijks moet verdienen, dat gedrag en dit innerlijk vermogen een verband vertonen, dat afgemeten kan worden aan de menselijke gedragsregels. Zelfs in kringen als deze bestaat die misvatting. Hoe vaak hoor je niet reageren: "die en die geneest en heeft goede resultaten; onbegrijpelijk, want hij of zij..." en dan volgt een roddel. Toch heeft de wijze van leven met deze gave of bekwaamheid niets te maken, maar alleen de innerlijke vrede, de harmonie met het totale, die bereikt werd. Of je hoort zeggen: "Snap je dat nu? Die mens noemt zich een kunstenaar, maar het is altijd een onzedelijk iemand en een schoft geweest. En dat is nu degene, die als dankje voor een prijs Marga Klompé een zoen mag geven". Het gaat om een bekroning van een kunstwerk. Men schijnt niet te begrijpen, dat het bij een kunstwerk niet gaat om de manier, waarop je leeft, maar om de vraag, of de kunstenaar ertoe komt iets te scheppen, dat net iets meer is dan hijzelf bewust op dit moment kan zijn.

Het gaat er niet om, of iemand goed of verkeerd leeft volgens de goegemeente. Het is niet van belang, of hij meestal zwarte kousen draagt, of misschien geheel niets. Het gaat er alleen maar om, of hij in zich een verbondenheid weet te gevoelen, waaruit hij de kracht put om meer te zijn, meer te doen, meer te presteren.

Ook waar het geestelijke zaken betreft, blijkt steeds weer, dat het niet van belang is, of je netjes bent, of je je houdt aan alle regels en reglementjes, aan de voorschriften van iedereen en nog iemand. U vindt het een vreemde uitdrukking? In geestelijke zaken vertelt iedereen je, hoe je moet doen en wat je zou moeten doen. In de meeste gevallen zegt men er dan bij, dat er daar boven iemand is, die het zo verlangt. Vandaar deze uitdrukking. Het gaat er om, of je leeft volgens hetgeen je innerlijk weet te zijn, vrede met jezelf kent of zoekt en daarbij altijd weer put uit de Kracht, die in je berust. Alle harmonieën, die je bereikt met de sferen, met de geest, met de mens, berust op een en hetzelfde: dat je de Kracht, die in je is, juist hanteert. Daarom is er geen goddelijk ingrijpen nodig om uit te maken, wat er gebeurt, dat kunt u zelf wel doen. Daarom is er geen goddelijke rechtvaardigheid nodig om u te veroordelen. Dat doet u meestal zelf wel, al geeft u dat tegenover anderen natuurlijk nooit toe. Het is ook niet nodig, dat er een god is, die u beloont. Wanneer u maar op de juiste wijze leeft, volgens hetgeen u werkelijk bent, vindt u die beloning op de een of andere manier wel in uzelf. Delen daarvan kunt u zelfs vaak naar buiten toe overbrengen in uw wereld.

Zo bezien kunnen wij misschien toch nog stellen, dat god rechtvaardig is. God is rechtvaardig, ondanks de strijd en wreedheid, die in de gehele natuur ingebouwd lijkt te zijn en zelfs in de mensen. God is wel rechtvaardig, maar zijn rechtvaardigheid is kosmisch en tijdloos en niet te interpreteren in tijdelijke en menselijke termen.

Wij leven in zijn rechtvaardigheid. Wat wij zijn, en wat wij beleven, is, wat wij uit zijn totale rechtvaardigheid, uit deze kracht van de kosmische harmonie, in onszelf waarmaken. Strijd is uiteindelijk alleen maar de aanvulling van de vrede, zoals leven zinloos zou worden, wanneer er geen god was, maar ook zinloos zou worden, wanneer zij niet tevens een andere vorm van leven zou betekenen. De mens maakt god zinloos door hem rechtvaardig te noemen en dan precies te vertellen, hoe hij recht moet spreken. De mens maakt god belachelijk door hem alwetend te noemen en vervolgens net zo te handelen, alsof men god gemakkelijk voor het lapje zou kunnen houden. De mens met zijn primitieve god, met zijn stamgodje, met zijn zelfprojectie, die hij god noemt, kan wel spreken over goddelijke rechtvaardigheid, maar dan is die god zeker niet rechtvaardig. Rechtvaardig is alleen de kracht die het geheel is, ten alle tijde, omdat hij eeuwig is en in zijn dimensie alle tijd samenvoegt tot één waarde.

Dit is dan mijn betoog. Sommigen onder u waren het er wel mee eens, anderen vonden vooral mijn voorbeelden en formuleringen oneerbiedig. Dat kunt u mij na de pauze alles voor de voeten werpen. Althans voor de voeten die ik op het ogenblik heb geleend en thans op zedige wijze onder mijn stoel gekruist houdt. Wanneer u bepaalde dingen nog niet begrepen hebt en zou willen weten: is dit dan goddelijke rechtvaardigheid en hoe staat het dan daarmee, zal ik u er na de pauze naar beste weten antwoord op geven. Bedenk één ding: al, wat ik zeg, is mijn eerlijke overtuiging, mijn inzicht, mijn waarheid. Maar wanneer u innerlijk dit niet als juist aanvoelt, zult u innerlijk moeten zoeken naar een waarheid, die bij u past. Alleen wanneer je innerlijk harmonie vindt, ook met stellingen, denkbeelden en met de wereld, kun je in die innerlijke harmonie iets van de waarheid gaan vermoeden, iets van de goddelijke rechtvaardigheid ervaren en krachten putten uit dat totale, waarvan wij allen deel zijn. Tot straks.

Goeden avond, vrienden.

U heeft de tijd gehad even bij te komen van de woordenvloed en wat u zich van mijn betoog herinnert met uw eigen denkbeelden en problemen. Daarom zou ik nu graag willen beginnen met de punten te behandelen, die u in dit verband nog verder naar voren wilt brengen.

Vraag: Ons vermogen het leven aan te kunnen, hangt af van onze verbondenheid met god. Wat is bepalend voor deze verbondenheid? Kan die eerst tot stand komen, wanneer wij murw geslagen zijn?

Antwoord: Voor veel mensen is dit laatste wel waar. Er zijn heel veel mensen, die menen, dat je het leven naar eigen hand moet weten te zetten. Zij bedoelen daarmee niet alleen het leven,

of hun eigen leven, maar tevens alles, wat in dat leven, of in verband met dat leven, voor hen bestaat. Eerst wanneer zij door de feiten murw geslagen zijn, beginnen zij te begrijpen, dat je niet zoveel pretenties moet hebben wat betreft de buitenwereld en er verstandiger aan zult doen eerst vrede in jezelf te vinden. Zoek je vrede met jezelf, zonder je er al te veel mee bezig te houden wat de wereld nu wel of niet zou moeten doen, bereik je ook iets van de verbondenheid met god. Maar het is niet zonder meer noodzakelijk, dat je voordien allerhande lijden doormaakt. Soms is het wel zo, dat je als gevolg van het gewonnen besef dingen doormaakt, die in de ogen van anderen onaangenaam zijn of lijden betekenen. Desondanks betekenen zij vaak voor jezelf dan een zekere vervulling. Wat voor jezelf een geluk is, hoeft voor een ander er nog niet zo uit te zien.

Iemand kende weinig zorgen. Op een dag kocht hij een lot in de loterij, dat hij - om een kennis een genoegen te doen, - kort voor de trekking overdeed aan een ander. Bij de trekking hierop viel de hoofdprijs. Iedereen vond hem een pechvogel, maar hijzelf reageerde - en meende het eerlijk -: eigenlijk is dit een groot geluk, want anders had ik nu vele zorgen over de vraag, wat ik met het geld moest doen en hoe het zo goed mogelijk bij elkaar te houden... De anderen begrepen hem echter niet. Waarmee ik maar zeggen wil, dat je in de eerste plaats trouw moet zijn aan jezelf, aan je innerlijke waardigheid; je gevoelens van waarheid en je niets aan moet trekken van hetgeen anderen daarvan wel vinden. Als ik innerlijk aan deze eisen voldoe, ben ik voortdurend met god verbonden, niet als een openbaring of iets bijzonders, maar als iets, wat voortdurend in mij is, mij mogelijkheden geeft en mij een gevoel van tevredenheid geeft. Of ik dit precies zo zeg, zo predik desnoods, of ik er wat comedie omheen speel om anderen niet te kwetsen, of ik nu goed of verkeerd leef in de ogen van anderen, komt er dan niet op aan. Het gaat er alleen maar om, dat ik steeds innerlijk reageer op mijn wereld, beseffende: dit is innerlijk een deel van mij, dit is juist voor mij, dit past bij mij.

Vraag: Het feit, dat zo weinig mensen dit gevoel schijnen te kennen, toont toch wel aan, dat het moeilijk te krijgen is.

Antwoord: Het toont alleen aan, dat de meeste mensen bij hun zoeken naar het hogere, het geluk, de vrede, van een verkeerde premisse uitgaan. Een der belangrijkste daarvan is wel, dat de meeste mensen op het ogenblik het gevoel hebben, dat zij moeten doen, wat hen gezegd wordt, terwijl zij in feite zouden moeten leren dat zij moeten doen, wat in hen is en waarmee zij het zelf geheel eens kunnen zijn. Zo zijn er zeer veel mensen, die menen te kunnen bepalen, wat voor eenieder goed is of kwaad - uit welke bronnen zij die kennis dan ook menen te putten. Zij moeten begrijpen, dat zij alleen voor zichzelf goed en kwaad kunnen bepalen en wel aan de hand van datgene, wat zij volgens eigen eerlijkste bewustzijn zelf betekenen. Zolang de mens al zijn energieën gebruikt om de wereld buiten hem aan te passen aan maatstaven, waaraan hij zelf nog niet eens wil en kan beantwoorden, zal hij nooit innerlijk de nodige rust en vrede vinden. De zaak ligt eigenlijk zo: zolang je je werkelijk alleen maar bezighoudt met de eigen ethische problemen, kun je het best redden, maar zodra je je bezig wilt gaan houden met de ethische problemen van de wereld, kun je het met die wereld niet redden - je verstaat haar toch niet juist - maar ook niet meer met jezelf, omdat je te veel wilt zijn en doen, om steeds weer rekening te houden met de kracht, het weten, het gevoel en het besef, dat in je leeft. Dat laatste is het belangrijkste.

Vraag: Geloof u, dat iedere mens dit eens zal vinden?

Antwoord: Ik geloof - helaas -, dat de meeste mensen dit eerst werkelijk zullen vinden, nadat zij het stadium van menszijn al achter zich hebben gelaten.

Vraag: Als ik op het denkbeeld van het menszijn de gedachte plant van een zekere cyclus, een voortgang, dan moet er vroeger een stadium zijn geweest van verbondenheid, en wacht ons een stadium van wedergebondenheid. Hoe is het tussenstadium, waarmee ons probleem zich voornamelijk bezighoudt, in dit geheel verklaarbaar?

Antwoord: Omdat de verbondenheid bestaat in het begin, ondanks het grote aantal verschillende onderdelen, die gezamenlijk het totale bestaan vormen. Pas wanneer wij de onderdelen afzonderlijk gaan beschouwen, vergeten wij het geheel tijdelijk. Op zich is dit goed, omdat wij door deze preoccupatie met de delen van het geheel, waarmee wij altijd verbonden blijven, op de duur pas bewust de betekenis van de verbondenheid kunnen gaan beseffen. U zou kunnen zeggen, dat de gang van de eenheid met de totaliteit als geschapen waarde zonder meer en het besef, dat wij wel hebben, maar gelijktijdig nog ons eigen moeten maken, daar het in onszelf voortkomt, verbonden zijn door de details, die wij afzonderlijk beleven om ze werkelijk te kennen, zodat wij de totaliteit beseffen.

Dit is een deel van ons wezen, zelfs op het ogenblik van de schepping, daar in de tijdloosheid alle dingen gelijktijdig en gelijkwaardig zijn. Het tijdservaren zou dan in dit verband kunnen worden genoemd: het in afzonderlijke delen beleven van een steeds bestaande tijdloze en alomvattende werkelijkheid. Als mens richt men zich op de details, zonder te beseffen, dat zij in werkelijkheid maar kleine delen van het geheel zijn. Pas wanneer je de kleine dingen leert aanvaarden als een deel van een in zich harmonisch geheel, waarvan je ook zelf deel uitmaakt, kun je die details juister in verhouding beseffen en begrijpen, zodat je dan ook tijdens een bestaan in de tijd reeds harmonisch kunt beseffen, leven en werken, zonder het contact met het geheel ook maar voor één ogenblik te verliezen in eigen besef.

Vraag: Complexiteit is, volgens u, een teken van onvolmaaktheid?

Antwoord: Zeker in dit geval, waar de complexiteit ontstaat door een ontleding van de eenvoud, waarin wij het begrip van eenvoud verliezen, tot wij uiteindelijk een voldoende samenhang gaan aanvoelen, om weer iets van de eenvoud terug te vinden en zo het geheel weer enigszins te beseffen, voor wat het is.

Vraag: Toen men Einstein vroeg, of hij dacht, dat god rechtvaardig is, zou hij hebben geantwoord: ja, maar ook erg geraffineerd. Bent u het daarmee eens?

Antwoord: Neen, in de eerste plaats wordt deze uitspraak nog aan vele anderen dan Einstein toegeschreven. Ten tweede omdat, indien wij de goddelijke rechtvaardigheid willen uitdrukken in verband met bv. relativiteit, wij zouden moeten stellen, dat god zelf de eenvoud is, die zowel raffinement als een niet geraffineerd zijn in zich moet omvatten. De wijze, waarop wij ervaren, is van onszelf, onze eigen benadering van het geheel afhankelijk. Je zou beter kunnen zeggen, dat wij - wanneer wij met de goddelijke rechtvaardigheid geconfronteerd worden - te geraffineerd zijn om de eenvoud daarvan te kunnen beseffen. Raffinement is een vergelijkende uitdrukking, die altijd een andere waarde veronderstelt, waarmede vergelijk mogelijk is. De term is in zich een besloten relatieve term. Wanneer wij deze term aan god toe willen kennen, moeten wij van een vergelijking uitgaan. De eigenschappen, die wij aan god toekennen, zijn veelal de eigenschappen, die wij in onszelf vermoeden óf verlangen.

De conclusie t.a.v. die uitspraak is mij hiermede wel duidelijk. Ter vereenvoudiging kunt u de stelling nog eens eenvoudiger stellen. Dan luidt zij: Ik neem aan, dat er een goddelijke rechtvaardigheid bestaat, maar vanuit mijn standpunt - of volgens mijn wijze van benaderen - zit het wel gek in elkaar. Waarbij je zegt te erkennen en gelijktijdig niet geheel te kunnen ontkennen. Een bevestigende ontkenning a.h.w. Maar ik herhaal nog eens het punt, waarom het hier gaat: Wat wij de goddelijke rechtvaardigheid zouden kunnen noemen, is gelegen in de totaliteit - of deze nu het geheel of een deel van het ware wezen gods is - en als zodanig een deel van het Zijn zelf. Het is geen wet, die nog eens afzonderlijk in de schepping wordt geprojecteerd of aan het geheel - of delen daarvan - wordt opgelegd om verhoudingen vast te stellen. In de totaliteit, die tijdloos is, ligt immers elke denkbare verhouding reeds vast.

Vraag: Dieren, die kennelijk nog een grotere verbondenheid kunnen handhaven met de totaliteit (dan de mens? red.), kennen ook pijn. Wat is wezenlijk, wanneer uit die totaliteit geen genezing ontstaat, ondanks de verbondenheid?

Antwoord: Mooi en menselijk geredeneerd. U gebruikt kennelijk hier het weerloze dier niet alleen als voorbeeld, maar gelijktijdig als de tegenstelling: het dier, dat zich niet, en de mens, die zich wel genezen kan.

Tussen het lijden van de mens en het lijden van het dier zijn grote verschillen. De mens denkt over zijn lijden na en vreest de pijnen enz. Het dier leeft met zijn lijden. Het zal het bestrijden, zolang het meent, dat dit mogelijk is, maar aanvaardt het onafwendbare. Voorbeelden te over: de wolf in een klem zal vechten tegen de klem, totdat hij begrijpt, dat hij niet tegen de klem op kan. Dan zal hij - naargelang zijn karakter en intellect - ofwel de eigen poot afknagen - wat volgens de mens verschrikkelijk, maar voor het dier de enige logische en daarom ook zonder meer aanvaarde conclusie is - of heel rustig blijven liggen, tot de dood komt. Het dier, dat sterven gaat, is niet bang voor de dood. Het dier, dat lijdt, is niet bang voor het lijden, voor de pijn. Het dier kan in beide gevallen bang zijn voor niet begrepen oorzakelijkheden, of instinctieve reactie tonen op uitstralingen enz., maar lijdt niet, zoals een mens lijdt.

Overigens heb ik enig bezwaar tegen de mensen, die steeds weer spreken over het onschuldige dier. De onschuld van een dier heeft een mens, wanneer hij te stom is om te weten, wat hij doet behalve op de voor hem noodzakelijke actie om in 't leven te blijven. Ik geloof niet, dat het dier in de eigen wereld, waarin het persoonlijkheid en eigenschappen bezit, in doorsnee beter af is dan de mens of slechter. Het leeft, evenals de mens, eenvoudig binnen de normen van zijn eigen wereldbesef. Ik meen, dat een vergelijking met de mens - althans ernstig gemeend - niet zonder meer aanvaardbaar kan worden geacht, daar het begrip voor de werkelijkheid hierdoor wordt geschaad.

Dierenliefhebbers plegen hun dieren wel allerhande menselijke dingen toe te schrijven, maar deze z.g. menselijke gedragingen zijn toch wel veel minder menselijk en hebben vaak geheel andere achtergronden dan men veronderstelt. Wij spreken liever niet over het arme onschuldige dier, dat moet lijden, waar de mens aan het lijden vaak nog iets kan verhelpen, maar eenvoudig over het lijden als één van de aspecten van het bestaan, die het dier op eigen wijze pleegt te verwerken - en vaak veel logischer dan de mens - terwijl ook de mens mogelijkheden tot lijden kent. Lijden wordt grotendeels bepaald door een mentale houding en eerst in de tweede plaats door de werkelijke pijn.

Overigens: denk niet, dat mensen de enigen zijn, die naar allerhande middelen grijpen om hun kwalen te verlichten. Ook dieren kennen een soort primitieve geneeskunde. Een kat, die maagkwalen heeft, zoekt vaak als remedie bepaalde grassoorten uit; een beer, die uit zijn winterslaap komt, begint onmiddellijk bepaalde soorten blad en bast te eten - berkeblad en schors bv. - om zo de harsprop, die zich tijdens de winterslaap gevormd heeft, gemakkelijk kwijt te raken. Mensen kennen soortgelijke remedies en hebben daaruit de geneeskunde ontwikkeld. Dieren doen het instinctief. Ik meen, dat een mens ook zeer vele dingen in wezen instinctief doet, maar dat hij er later voor zijn medemensen en op de duur ook voor zich een meer redelijke uitleg aan tracht te geven. Wie zal zeggen, dat dieren dit op hun wijze tegen hun soortgenoten ook niet doen?

Vraag: Het lijkt mij, dat je, om een evenwicht te handhaven, een constante energie nodig hebt. Toch zijn de meeste mensen onevenwichtig. Hoe komt dat?

Antwoord: Doordat vele mensen de levensenergieën, die zij hebben, op een onevenwichtige wijze misbruiken en daardoor niet komen tot de realisatie van hun menselijke potentie, geestelijk zowel als anderszins, zoals deze eigenlijk zou behoren te zijn. Overigens vergt evenwicht op zich geen energie, maar kan wel het handhaven daarvan energie vergen wanneer te sterke invloeden van buiten dit dreigen te verstoren, terwijl ook het bereiken van evenwicht energie vraagt. Ik meen dan ook niet, dat gesproken kan worden van een constante energie in dit verband. Ten hoogste van een constante potentie.

Vraag: Is het niet zo, dat de mens god verkeerd ziet en te veel naar buiten toe projecteert, terwijl je hem juist innerlijk moet zien?

Antwoord: Tot op zekere hoogte is dit waar. Ik geloof, dat de moeilijkheid eerder ligt in het feit, dat men niet beseft, dat god in ons de wet is voor ons, terwijl wij niet kunnen weten, hoe hij in anderen de wet is voor die anderen. De kwaal ligt volgens mij niet zozeer in het projecteren naar buiten toe - wat een veruiterlijking van innerlijke waarden is - dan wel in de poging datgene, wat god voor ons betekent, naar buiten toe te brengen en te trachten de gehele wereld daaraan te onderwerpen. Wanneer wij dit laatste trachten te doen, richten wij ons zozeer op de wereld, dat wij de god in ons niet meer terug weten te vinden. Wanneer je trouw bent aan jezelf, zonder je krachten te verspillen in pogingen om anderen aan de in jouw ontdekte normen te doen gehoorzamen, vind je zelfs 't vermogen om z.g. wonderen te doen.

Jezus heeft nooit iemand gezegd, dat hij dit of dat doen moest. Hij heeft wel raad gegeven, duidelijk gemaakt, hoe het zóu kunnen, wat de consequenties zouden zijn. Jezus heeft zijn apostelen nooit gezegd, dat zij anderen moesten dwingen hen aan te horen en te volgen, maar hen slechts leerde open te staan voor de anderen en zich nooit op te dringen. Jezus heeft nooit tegen zijn leerlingen gezegd, dat zij georganiseerde gemeenschappen moesten gaan stichten, doch hen wel de raad gegeven steeds weer samen te komen, onderling en met andere gelovigen. Zijn leer was eigenlijk: wij moeten uit de liefde gods leren leven en anderen die liefde leren aanvaarden.

Vraag: Waarom wil de mens meer lijken, dan hij is?

Antwoord: Omdat hij ontevreden is met hetgeen hij is en zich veelal onmachtig gevoelt daaraan iets te veranderen. Wanneer ik in mijzelf in staat ben al het nodige op te brengen, is het voor mij niet meer noodzakelijk mijn wereld te veranderen. Wanneer ik niet meer in staat ben in mijzelf getrouwelijk iets te zijn of op te brengen en toch mij aan iets wil vastklampen, zal ik zeer waarschijnlijk trachten mijn wereld de idealen op te leggen, waaraan ik zelf niet kan benatwoorden. In deze tijd zult u kunnen constateren, dat vele mensen zo reageren. Kijkt u alleen maar eens, op welke wijze vele politici en priesters bezig zijn. Voorbeeld: iemand, die als priester zich verzet tegen het celibaat, moet niet in de kerk blijven en ageren tegen het celibaat, of minder opvallende wegen zoeken om aan het probleem te ontkomen. Hij moet eenvoudig zeggen: ik geloof niet meer in het celibaat; ik voel in mijzelf, dat ik anders dien te leven, dus handel ik daarnaar. Wat hij niet mag doen, is verlangen dat men gelijktijdig zijn recht om anders te leven, dan hij oorspronkelijk in een bepaalde verplichting op zich nam, en gelijktijdig eisen dat men hem nog als gelijkwaardig en volwaardig blijft erkennen. Het gaat er niet om onze gelijkwaardigheid, belangrijkheid, betekenis in de wereld te bewijzen aan anderen. Wanneer wij met onszelf niet tevreden zijn en innerlijk geen vrede kunnen hebben met hetgeen wij doen en zijn, zullen wij onze belangrijkheid juist naar buiten toe duidelijk trachten te maken.

Hiermede hoop ik u - ondanks alles - een leerzame avond te hebben gegeven. Niet zozeer, omdat u veel nieuw te horen hebt gekregen, maar omdat u zich misschien toch opnieuw gerealiseerd hebt, hoe dergelijke oude en graag vergeten waarheden toch ook vandaag voor u gelden. Misschien hebt u ook begrepen, dat je nooit kunt bepalen, wat een ander werkelijk moet of kan zijn, zodat het beter is hem niet te beoordelen of veroordelen, en de ander, zowel als je zelf het recht en het licht misschien toekent te leven en te reageren volgens de waarheid, die je in jezelf erkent.

Goedenavond.
3 oktober 1969

